

CZU: 343.23:343.988

DOI: 10.5281/zenodo.7363044

INFRAȚIUNEA CA ACT DE VICTIMIZARE RECIPROCĂ: ABORDĂRI JURIDICO-PENALE ȘI CRIMINOLOGICE

SAMOILENCO Victoria,

doctorandă, Școala Doctorală „Științe Juridice”,
Universitatea de Stat din Moldova
ofițer superior al Secției Reintegrare Socială, Penitenciarul nr.3 Leova
ORCID: 0000-0002-5998-2622

The crime is a fundamental category of criminal law as a science but also a legal institution of criminal law as a branch of law. The crime also presents opportunities for legal and doctrinal definition, both of which are extremely important, but from a doctrinal point of view, the approaches are very varied. The victimological perspective on crime is especially important because it allows the identification of the necessary measures to prevent victimization and crimes. The purpose of this research is to show that victimization is one of the most important aspects of crime and can be identified with it. At the same time, we will demonstrate that the victim can be perceived as an individual entity but also as a collective entity. From this perspective, a person can be victimized, but also a state, a social group, etc. Both categories of victims have specific victimological characteristics. These must be studied and used to prevent victimization.

Keywords: victimization, crime, victim, aggressor, victim entity.

Noțiunea de infrațiune reprezintă una din categoriile-cheie ale dreptului penal ca disciplină științifică. În același timp, ea reprezintă alături de noțiunile „răspundere penală” și „pedepsă penală” una din instituțiile fundamentale ale dreptului penal ca ramură a dreptului public. Este bine știut faptul că în teoria dreptului penal și în diferite legislații, infrațiunea este privită din 2 puncte de vedere: ca fenomen social și ca fenomen juridic.” [1, p. 121] În măsura în care fenomenele juridice sunt și ele niște manifestări ale socialului, nu ar fi greșit să considerăm că in lato sensu, infrațiunea poate fi definită ca fenomen social, iar in stricto sensu ca fenomen juridic. Există autori care consideră infrațiunea „un fenomen material, uman, social, moral, politic și juridic” [2, p. 147], fapt care este în mare parte adevărat și se explică prin faptul că ea are loc printr-un consum de energie într-un timp și un spațiu fizic, implică o relație socială conflictuală dintre oameni, este imputabilă datorită unei voințe politice care se concretizează într-o politică penală concretă a statului și se materializează prin intermediul normelor juridice de drept penal, ține de conștiința socială în materie de convingeri privitoare la comportare, etc.

Această vastă complexitate a infrațiunii ca și fenomen juridic și social însă, este pe departe de a fi epuizată prin enunțarea celor 6 laturi: materială, umană, socială, morală, politică și juridică. În cursul dezvoltării științei, mai ales a

științelor juridice, a apărut necesitate de a atribui noțiunii de infrațiune noi înțelesuri. Unul dintre acestea este sensul de „victimizare”. Doctrina victimologică evită să utilizeze termenul de infrațiune în definirea noțiunii de victimizare, considerând în sensul celei mai general al cuvântului că victimizarea este „un proces de transformare a persoanei în victimă.” [3, p. 336] O asemenea abordare ar atribui fenomenului victimizare inclusiv și autovictimizarea, fapt care, este rezonabil dacă vorbim în termenii unei victimologii psihologice (psihologia victimei), nu și în cazul unei victimologii criminologice.

În termenii unei victimologii criminologice am defini victimizarea ca pe o transformare a persoanei în victimă, dar nu oricum, ci anume în urma unui act infracțional. În această accepțiune, actul infracțional și noțiunea de victimizare ar fi identice. Ar fi vorba despre 2 laturi: pe de o parte fapta penală, cu caracter vătămător, pe de altă parte transformarea persoanei în victimă în urma acestei fapte, însă doar o singură monedă. Și pentru această accepțiune există anumite imputări, una din ele ar fi că nu în toate infracțiunile avem persoane care devin victime, spre exemplu infrațiunea de evaziune fiscală. Putem soluționa această „dispută științifică” prin atribuirea caracterului de victimă nu doar persoanei fizice, dar și unei colectivități, așa cum este statul, sau chiar unitățile sale administrative. Dacă analizăm acest punct de vedere, observăm că colectivitățile, indiferent de mărimea lor, au această capacitate de a prezenta anumite trăsături victimologice. Spre exemplu, dacă analizăm din perspectiva statului ca și colectivitate, am spune că există state cu vulnerabilitate victimală mai scăzută și state cu vulnerabilitate victimală mai înaltă. Este plauzibil. Ușor de explicat și prin recurgerea la exemple recente, altfel nu am înțelege de ce trupele ruse au intervenit anume în Ucraina și nu în SUA. În acest context, vom spune că statele înalt dezvoltate din punct de vedere economic, cu armată puternică și care nu se află în proximitatea Federației Ruse, stat expansionist și ofensiv, prezintă un risc victimal scăzut, în sensul de a fi atacate și ocupate de către aceasta. Dimpotrivă, statele vecine cu Federația Rusă, mai ales cele mici, cu armată mai slabă, dar mai ales unite de același trecut sovietic cu aceasta, prezintă un risc victimal chiar foarte înalt.

Riscul de victimizare poate fi apreciat ca fiind mai scăzut sau mai înalt și în cazul unor colectivități mai mici, spre exemplu, în cazul infracțiunii reglementate la art. 327 CP RM – abuzul de putere sau abuzul de serviciu [4], de îndată ce există discrepanțe între Unitățile Teritoriale Administrative (raioane) privind dimensiunile fenomenului corupțional. Rezultă că în unele raioane interesele publice vor fi lezate mai puternic, în altele mai slab, în urma acestei infracțiuni. Este necesar de menționat faptul că în cazul acestei infracțiuni, victima se poate concretiza atât în persoane fizice, cât și în persoane juridice, însă în ambele cazuri,

categoriv vorbim despre o victimizare care emană de la un act infracțional.

Totodată, în cazul victimei colective (state, raioane, orașe, etc.) putem considera că există formațiuni ce riscă să fie afectate mai mult, și formațiuni care riscă să fie afectate mai puțin de fenomenul criminalității la modul general (prin cumularea tuturor infracțiunilor dar și a efectelor acestora). În acest caz, vom aprecia vulnerabilitatea victimală, prin recurgerea la calculul ratei de victimizare dar și a ratei criminalității, și, în același timp, sunt relevante nu doar studiile cantitative dar și calitative, deoarece în decursul unui an, într-o Unitate Administrativ Teritorială pot avea loc un număr colosal de infracțiuni săvârșite din imprudență, sau de infracțiuni care se califică ca ușoare, iar în alta un număr colosal de infracțiuni grave săvârșite cu intenție. Pentru astfel de situații vom spune că într-un anumit raion populația prezintă vulnerabilitate în raport cu anumite infracțiuni, însă, în nici un caz numărul identic de infracțiuni nu va presupune o vulnerabilitate victimală identică dacă numărul infracțiunilor grave prevalează într-o anumită unitate. În același timp, problema poate fi abordată din punctul de vedere al infracțiunii și al tentativei de infracțiune, care implică aspecte precum vigilența organelor de drept și capacitatea indivizilor din comunitate de a se autoapăra în situații infracționale, ambele constituind un indicator al unei vulnerabilități victimale mai mici, deoarece populația este mai vulnerabilă și prezintă un risc victimal mai înalt în raioane unde organele de drept sunt mai puțin vigilente iar indivizii mai puțin capabili de a se autoapăra.

A aborda în cadrul victimologiei criminologice infrațiunea ca act de victimizare, implică volens-nolens extinderea sensului pe care îl are însăși conceptul de victimă. Infrațiunea prin însăși definițiile ei legale și doctrinare, își incumbă un efect ce se resfrânge atât asupra persoanei și atributelor ei (viață, sănătate, cinste, libertate, patrimoniu), cât și a colectivității și atributelor ei (ordine, securitate, unitate, etc.), de unde rezultă că victimizarea care se produce prin infracțiune vizează atât o victimă individuală cât și una colectivă. O astfel de percepție mai largă asupra victimei și victimizării are un rezon practic extrem de important și anume, identificarea strategiilor de prevenție și protecție victimologică. Se știe că pentru eradicarea crimei statul adoptă măsuri generale, speciale și individuale de prevenție criminologică, însă, acestea vizează transformări în acțiunile infractorilor. Pe de altă parte, eradicarea crimei nu poate avea loc printr-o acțiune unilaterală, din acest motiv, nu ne putem aștepta ca eradicarea crimei să aibă loc prin modificarea comportamentului criminal. Și comportamentul victimal este la fel de relevant la declanșarea mecanismului actului infracțional și la derularea în întregime a acestuia, din acest motiv, sunt necesare măsuri generale, speciale și individuale de prevenție victimologică.

Divizarea conceptului de victimă în victimă individuală și victimă colectivă,

reprezintă o oportunitate în identificarea unor măsuri generale de prevenție victimologică a crimei, atunci când abordăm victima colectiv, cât și a unor măsuri de prevenție speciale și individuale, când abordăm victima ca și individualitate, sau când vorbim despre categorii de individualități victimale (victima provocatoare, victima cooperantă, etc.). Dacă ne raportăm la statul Republica Moldova ca entitate victimologică colectivă, atunci ne dăm seama că vulnerabilitatea ei victimală este sporită, în deosebi în raport cu state precum Norvegia, Finlanda, etc., dar în același timp, vulnerabilitatea victimală a Republicii Moldova este scăzută în raport cu state ca Yemen, Afganistan, Somalia, etc. Sărăcia, șomajul, nivelul de cultură și educație al populației, problemele de sănătate mintală cu care se confruntă populația sunt elemente esențiale care modelează atât criminalitatea cât și elementul ei corelativ-victimitatea. Deseori, în cadrul statului un grup etnic sau religios prezintă trăsăturile unei entități victimale colective (ex. romii, evreii, musulmanii, etc.). Aceasta se explică prin faptul că „complexitatea și dificultatea soluționării unor probleme economice și sociale, asociate cu manifestările la nivel local care au efect asupra fenomenului victimizării, cunosc uneori accente particularizate pe diverse segmente ale populației.” [5, p. 9]

Acest mod de a percepe criminalitatea și victimitatea ne relevă că victimologia nu este în nici un mod o ramură a criminologiei, așa cum mulți acceptă de fapt, ci o oglindă a acesteia: o știință care își are aportul ei la eradicarea crimei prin identificarea mecanismelor de influențare pozitivă a comportamentului victimal, în măsura în care, criminologia își asumă aceiași influențare a comportamentului criminal. Prin urmare, criminologia și victimologia sunt discipline independente dar complementare, iar atunci când vorbim despre resocializare, nu ne limităm doar la resocializarea infractorului dar și a victimei, când vorbim de factori criminogeni, nu-i putem desconsidera pe cei victimogeni, etc. De fapt, din punct de vedere juridic, victimologic și criminologic, în actul infracțional nu fapta ori vina este elementul prin care identificăm victima și agresorul, deoarece vinoveți și problematici sunt ambii: responsabilitatea este elementul esențial, fiind în special un atribut de identificare a agresorului, la fel ca și pasibilitatea de răspundere penală, victima fiind de regulă impasibilă de o pedeapsă penală, dar, diferitele situații infracționale, în mod evident, conturează și excepții, altminteri nu s-ar discuta, în cadrul disciplinelor psihologice mai ales, despre problema victimei devenită agresor.

Infrațiunea abordată ca act de victimizare are anumite imputări inclusiv din cauza că la nivelul diferitor state, faptele penale sunt incriminate diferit, respectiv, un comportament ar constitui un act de victimizare într-o anumită regiune, și dimpotrivă, nu ar fi o victimizare într-o alta. Această incertitudine cu privire la faptele care constituie acte de victimizare, prin urmare infracțiuni, poate fi

soluționată dacă nu limităm infrațiunea la legislațiile penale ale diferitor state. Acestea nici pe departe nu sunt perfecte, în deosebi din cauza că realitățile sociale se schimbă de la o zi la alta, respectiv și metodele prin care se realizează latura obiectivă a diferitor infrațiuni au evoluat mult, astfel încât, legiuitorul nu reușește imediat să intervină cu modificări, deși anumite acțiuni, neprevăzute de legea penală sunt capabile de a produce daune în același grad prejudiciabil ca și faptele incluse în legea penală. Prin urmare, în abordările criminologice și victimologice, trebuie să concepem infrațiunea într-un sens mai larg, în primul rând ca pe orice atentare semnificativă la drepturile și libertățile fundamentale ale omului, ca pe orice faptă capabilă de a provoca daune și suferință, inclusiv prin efecte negative de viitor asupra stării psihice și de sănătate a persoanei și asupra ordinii publice și a stabilității sociale, când vine vorba despre o entitate victimală colectivă. Concepută astfel, infrațiunea se apropie mai mult de reglementările internaționale. Statele lumii, încearcă să identifice un consens și să impună anumite standarde minime de incriminare, cel puțin despre asta vorbește dreptul tratatelor.

Infrațiunea și victimizarea, ca două fețe ale uneia și aceleași monede, definite în lato sensu, așa cum am indicat mai sus, dar și extinderea conceptului de victimă prin acceptarea ideii că există totuși entități victimale colective, ne permite să emitem anumite judecăți de valoare cu privire la unele evenimente recente, care are rezonanță inclusiv și în țara noastră și anume, războiul din Ucraina. Invazia rusă este în mod cert o infrațiune, prin urmare și o victimizare a Ucrainei, deoarece prin aceasta s-a atentat la stabilitatea socială a unui stat independent, dar mai ales, s-au încălcat într-un mod flagrant și atrocitar drepturile omului. Repercursiunile evenimentului asupra statelor din vecinătate și nu numai, au dus la extinderea instabilității sociale și în afara Ucrainei, prin urmare, într-un nivel mai redus firește, au fost victimizate nu doar Ucraina, dar și Republica Moldova, care importă produse extrem de importante din Ucraina, lapte praf pentru nou-născuți, medicamente, etc., produse care importate din alte zone, la prețuri mult mai mari, au devenit mai puțin accesibile populației din țara noastră, deja epuizată de șomaj și sărăcie, dar mai ales de „canceruri sociale” și diverse flageluri criminale, dintre care corupția este cea mai îmbibată și extrem de puternic ancorată în realitatea socială.

Făcând abstracție de repercursiunile evenimentelor din țara vecină asupra țării noastre, vom vedea că reacția de apărare a Ucrainei, a determinat ca aceste atrocități să constituie un act de victimizare reciprocă, ori, și printre ruși există numeroase victime. În presă se vehiculează că unii soldați ruși nu au fost informați în prealabil despre locul și natura „operațiunilor militare” la care urmau să ia parte, astfel încât, au acționat confuz și au devenit ținte ușoare ale armatei

Ucrainene: unii soldați au murit în luptă, alții au fost luați prizonieri, statele lumii au impus sancțiuni împotriva Rusiei care i-au afectat economia, etc. Ne apropiem așadar, de un nou înțeles al conceptului de victimizare: orice act de victimizare este în primul rând un act de victimizare reciprocă, indiferent dacă vorbim despre entități victimale individuale sau entități victimale colective implicate în acest proces.

Nu doar reacția de autoapărare a victimelor, care adesea este una de natură agresivă, ne determină să considerăm că orice victimizare ar fi o acțiune reciprocă: victima poate fi acel element al cuplului penal care inițiază actul infracțional prin comportamentul ei provocator și vătămător în raport cu agresorul, generând un surplus de impulsivitate acestuia, determinant pentru declanșarea actului infracțional. Victimizarea agresorului de către victimă poate avea loc și prin manipulare: în relațiile de familie un membru poate fi manipulator, altul manipulat, iar ultimul devine nervos și frustrat când conștientizează acest fapt și se transformă în individ răzbunător, poate chiar să folosească ulterior acest tipar comportamental (răzbunarea) în relațiile cu alți oameni în mod arbitrar și nejustificat, generând un nou cerc vicios de victimizare. Infrațiunea ca și act de victimizare reciprocă ține adesea de niște relații toxice și patologice prealabile, relație în cadrul căreia atât victima cât și agresorul își fac rău reciproc, în acest caz, însăși noțiunile de victimă și agresor sunt mai mult convenționale și utilizate cu scopul de a identifica partea care se face responsabilă de conflict prin faptul că a săvârșit acțiunea cu cel mai înalt grad prejudiciabil.

Legislația penală a țării noastre însăși nu exclude ideea victimizării reciproce, de îndată ce stabilește la art. 76 al. (1) lit. „g” că „ilegalitatea sau imoralitatea acțiunilor victimei, dacă ele au provocat infrațiunea”[4] sunt de o așa natură încât ele permit atenuarea pedepsei subiectului infracțiunii. Uneori, această circumstanță atenuantă poate fi invocată ca legitimă autoapărare. O situație de acest gen a fost conturată și în cazul lui L.S. care a comis o infracțiune de omor, pentru care prima instanță a decis totuși în defavoarea inculpatului, deși acesta a fost atacat în prealabil de victimă, fiindu-i provocate vătămări corporale grave, confirmate prin expertiza medico-legală, a încercat cu străduință mare să evite conflictul fugind din calea agresorului devenit victimă, nu a acționat decât după ce a fost atacat și a primit el însuși leziuni puternice, a sunat la salvare în speranța că își va salva victima după ce a răbufnit și a realizat că ceea ce și-a propus să fie legitimă autoapărare s-a soldat în urma unei reacții impulsive cu omor. [6] Comportamentul agresorului pare chiar mult mai destoinic și mai onorabil decât al victimei în acest caz, însă pentru instanță acest fapt nu a fost relevant, deoarece prevalează litera legii: omorul a fost săvârșit cu deosebită cruzime iar autorul crimei nu și-a recunoscut pe deplin vina, astfel fiind condamnat la 15 ani privațiune de libertate (minimum din pedeapsa prevăzută

pentru componenta cu agravantă a infracțiunii). Având în vedere realitățile sociale din Republica Moldova, acesta nu este un caz tipic de victimă transformată în agresor. Majoritatea situațiilor de acest gen se întâmplă în cazul victimelor violenței în familie, astfel, soții condamnați pentru omorul soțului abuziv reprezintă modelul clasic de victimă-agresor.

Victima și agresorul constituie în termeni victimologici un cuplu penal, relația lor fiind una de natură conflictuală și patologică, ei antagonizând foarte puternic unul cu altul și victimizându-se reciproc, fiecare considerând că este în drept să o facă. Spre exemplu, în unele cazuri de viol victima declanșează în mintea agresorului un gând distorsionat de tipul „putere și control” prin simplul fapt că a avut o atitudine prea arogantă în comunicarea cu acesta, care a devenit nervos și frustrat. Victima, anterior declanșării mecanismului actului infracțional se consideră „o mare divă”, este convinsă că are un statut, o valoare net superioară și este o impertinență să fie „abordată de un astfel de tip”, ori, o atitudine mai relaxată, un răspuns pe un ton mai puțin arogant nu ar genera frustrare în mintea agresorului și acesta nu ar dori să „își demonstreze puterea în raport cu aceasta”. În acest tipar infracțional, destul de des întâlnit, suntem îndreptățiți să spunem că atitudinea victimei a fost una care a dus la victimizarea agresorului, ori, în comunicarea cu oamenii suntem obligați să fim prevăzători, există persoane care au trăit diferite traume, care au diverse neîmpliniri și acest fapt determină ca și psihicul lor să fie unul fragil, având nevoie de o atitudine protectivă (ex. să fie refuzați politici) ori, tocmai o astfel de atitudine ar fi extrem de securizantă pentru victimă și ar determina ca actul infracțional să nu aibă loc.

În urma celor expuse, rezultă că infrațiunea reprezintă mai mult decât ceea ce legislația penală a diferitor state prevede. Infrațiunea este în primul rând un act de victimizare a persoanei privită în individualitatea sa, dar și a colectivității. Este un act de victimizare în măsura în care lezează semnificativ drepturile omului și stabilitatea socială la nivelul diferitor grupuri. În același timp, infrațiunea se prezintă adesea ca un act de victimizare reciprocă, delimitarea între victimă și agresor are loc numai în baza atribuirii, în virtutea legii firește, a responsabilității și a pedepsei. Pentru o mai bună înțelegere a noțiunii de victimă în procesul de victimizare infracțională este recomandat de a recurge la utilizarea termenilor entitate victimală individuală și entitate victimală colectivă, astfel putem identifica cu ușurință „cuplul penal” într-o gamă mai largă de infracțiuni, nu doar în infracțiunile unde persistă o relație intensă, psihologizată, bazată pe afecte și instincte puternice. Abordarea victimologică a infracțiunii este extrem de importantă în măsura în care favorizează indentificarea măsurilor de prevenție victimologică a crimei și identificarea caracteristicilor victimologice a diferitor categorii de victime, caracteristici care se pot preta diferitor măsuri de profilaxie

victimologică.

Referințe:

1. GRAMA, M. ș.a. Drept Penal. Partea generală, vol. I. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2012. 326 p.
2. BULAI, C., Manual de Drept penal. Partea generală. București: All, 1997. 647 p.
3. CIOBANU, I. Criminologie. Chișinău: F.E.-P. „Tipografia Centrală”, 2013. 559 p.
4. Codul Penal al Republicii Moldova.
5. VASILE, V. ș.a., Studiu comparativ privind preocupările în domeniul cercetării calitative a fenomenului victimizării, cu deosebire în comunitățile de romi. București: Ed. Pro Universitaria, 2017, 144 p.
6. Portalul Național al Instanțelor de judecată. Judecătoria Cahul. Hotărârile Instanței, Dosarul nr. 1- 236/2016, Sentință în numele legii din data de 30.03.2017. [Accesat: 22.03.2022] Disponibil:
https://jch.instante.justice.md/ro/pigd_integration/pdf/4b822ea8-b058-e711-80d3-0050568b37b6

